

O‘ZBEKISTON XALQINING IKKINCHI JAHON URUSHI DAVRIDA KO‘RSATGAN JASORATI

Yuldashov Shukurjon Anvarjon o‘g‘li

O‘zbekiston Milliy universiteti

*Tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot usullari
(mamlakatlar bo‘yicha) mutaxassisligi II bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Ikkinchi jahon urushining insoniyat tarixidagi eng qonli va ahamiyatli urush ekanligi. Bu butun dunyo uchun halokatli oqibatlarga olib kelganligi va butun insoniyat uchun ogohlantirish bo‘lib, millionlab nogiron taqdirlarni keltirib chiqarganligi haqida bayon qilingan. Bundan tashqari Jahonda tinchlik uchun kurash va xalqlar o‘rtasidagi tinchlik yo‘lida hamkorlik nafaqat barcha zamonlar va xalqlarning eng shiddatli jangida qatnashgan xalqlar va mamlakatlar tashqi siyosatining ajralmas qismiga aylanganligi, fashizm ustidan qozonilgan g‘alaba sobiq SSSRning barcha xalqlari, antinemis koalitsiyasi mamlakatlari sa‘y-harakati bilan qo‘lga kiritilganligi va jamiyatning umumiy tahdidga qarshi birlashishiga olib kelganligi haqidagi fikrlar o‘rin egallagan. Bu urushda 1941-1945-yillardagi Ulug‘ Vatan urushi alohida o‘rin tutadi. Ota-bobolarimiz asosiy yo‘qotish yukini ko‘tardilar, Yevropa va dunyoni fashizmdan ozod qilishda hal qiluvchi rol o‘ynaganliklarini ochib berishga harakat qilindi.*

Kalit so‘zlar: *Ikkinchi jahon urushi, tarixiy xotirani o‘rganish, O‘zbekiston Respublikasi, fashizm ustidan g‘alaba.*

Fashistik Germaniyaning qonli bosqinini butun SSSR fuqarolari milliy baxtsizlik sifatida qabul qilishdi. Katta davlat rahbariyati oldida barcha ichki resurslarni safarbar qilish va mamlakatni bosqinchilarga qarshi kurashish uchun yagona jangovar lagerga aylantirish muhim masala bo‘ldi. 1941-yil 30-iyunda mamlakatda hokimiyatni amalga oshiruvchi Davlat Mudofaa Qo‘mitasi (DQK) tashkil etildi[1. 39 c]. Ish jarayonlarini safarbar qilish, isloh qilish va ma‘naviyatni yuksaltirish borasidagi ishlarning asosiy qismi O‘zbekiston Respublikasiga qaratildi. Fashizm ustidan qozonilgan umumiy g‘alabaga o‘zbek xalqi beqiyos hissa qo‘shdi. Respublika frontga nafaqat qurol-yaroq va oziq-ovqat yetkazib berdi, balki evakuatsiya qilingan millionlab fuqarolarning boshpanasiga aylandi. 1941-yil 22-iyunda urush e‘lon qilinganligi haqidagi xabar kelib tushgach, darhol Toshkentdagi to‘qimachilik kombinati ishchilarining yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi. Uning orqasida, 1991-yil 23-iyun “Tashselmash” zavodida miting va Toshkent shahrida ko‘p minglik miting bo‘lib o‘tdi, bu esa mamlakat ko‘ngillilar harakatining boshlang‘ich nuqtasi bo‘lib, butun mamlakat bo‘ylab vatanparvarlik tuyg‘usini yuksaltirish maqsadida mitinglarga asos bo‘ldi[2. 25 c]. Xalq, shubhasiz, o‘z vatanini himoya qilishga tayyorligini e‘lon qildi va birinchi keng ko‘lamli mitinglardan keyingi dastlabki 3 kun ichida mamlakat harbiy komissiyalariga 14 mingdan ortiq ariza kelib tushdi.

Urushning birinchi yilida mamlakatimizning 18 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan 30 ming nafardan ortiq yoshlari ko'ngilli ravishda frontga jo'nab ketdi, bu esa respublika yoshlarining vatanparvarlik tuyg'usi yuksakligini tasdiqlaydi[3. 55 c]. 16 yoshdan oshgan ko'plab yoshlar "Ishchilar batalyoni" tarkibida kasaba uyushma zavodlariga ishlashga ketishdi.

Ushbu dahshatli urushning natijasi ham harbiy harakatlarga, ham mamlakatning yaxshi qurilgan iqtisodiyotiga va kuchli tayanchga bog'liq edi. Birinchi yilda vaziyat SSSR foydasiga emas edi, lekin 1942-yilda SSSR deyarli ikki baravar ko'p qurol ishlab chiqarishni boshladi va o'z qurolli kuchlarini barcha zarur narsalar bilan ta'minlashga muvaffaq bo'ldi. Bunga sanoatni front ehtiyojlariga butunlay qayta yo'naltirish yordam berdi. O'zbekiston Respublikasida 151 fabrika, butun to'qimachilik va tikuvchilik sanoati qayta konstruksiya qilindi[4.485 c]. 1941- yilning iyunidan noyabrigacha respublika 100 dan ortiq sanoat korxonalarini o'z qo'liga oldi. Respublika fuqarolarining fidokorona yordami tufayli bu korxonalar qisqa muddatda foydalanishga topshirildi. Masalan, Rostselmash zavodining do'konlari evakuatsiya qilinganidan 25 kun o'tgach yig'ilib, birinchi mahsulotlarni ishlab chiqardi[5. 63c]. 1942-yilning ikkinchi yarmiga kelib, barcha evakuatsiya qilingan korxonalar armiyani ta'minlab, to'liq quvvat bilan ishlaroqda. Shuningdek, urush yillarida 280 ta sanoat korxonasi jadallik bilan qurildi. Toshkent shahri va Toshkent viloyatida 55 ta korxonalar qurildi. Farg'ona vodiysida 22 korxonalar faoliyat ko'rsatmoqda. Samarqand shahrida 14 ta korxonalar mavjud. Front oldiga yuborilgan: 2090 samolyot, 17342 samolyot dvigateli, 1 million 700 ming minomyot, 27 ming tankga qarshi qurol, 60 ming kimyoviy himoya o'q-dorilari, 22 million mina, 560 ming snaryad, 2 million 318 ming aviabomba, 1 million granata, 5 zirhli poezd, 18 harbiy hospital poezdlar yetkazib berildi. Mamlakatda qattiq mehnat intizomi, 11 soatlik ish kuni joriy etildi. 16 yoshdan 55 yoshgacha bo'lgan barcha erkaklar va 16 yoshdan 45 yoshgacha bo'lgan ayollar ishlab chiqarishga jalb qilindi. Ish bilan ta'minlashning katta muammosi- erkaklar oldida ishchi kuchining yetishmasligi 12 yoshdan boshlab ayollar va o'smirlar oldida korxonalarining asosiy ishchi zaxirasini shakllantirishga olib keldi. 1941-yil avgust oyidan boshlab respublikaga evakuatsiya qilingan odamlar bilan poyezdlar kela boshladi.

Urush yillarida O'zbekiston Respublikasi 1,5 milliondan ortiq qochqinlarni qabul qildi. Mamlakat Xalq Komissarlari Soveti ularni qabul qilish va joylashtirish uchun komissiya tashkil etishga qaror qildi[6. 15c]. Fuqarolar kelganlarga mas'uliyat va samimiy munosabatda bo'ldi, ularga har tomonlama yordam berdi, oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy bilan ta'minladi. Alohida, evakuatsiya qilingan bolalarga butun respublika tomonidan ko'rsatilayotgan g'amxo'rlikni alohida aytish lozim. Zudlik bilan mehribonlik uylari tashkil etilib, bolalarni oilaga joylashtirish ishlari boshlab yuborildi. 1942-yil yanvar oyida Toshkent shahri ayollari respublikaning ayol aholisiga murojaat qilib, O'zbekistonning barcha ayollarini evakuatsiya qilingan bolalarga onalik mehrini ko'rsatishga chaqirdilar. Urush yillarida respublikamizda turli millat va yoshdagi ittifoqning 300 ming nafar yetim bolalari e'tibor, g'amxo'rlik va boshpana

topdi. Ko'pchilik o'z oilasini topdi, masalan, toshkentlik temirchi Sh.Shomahmudovlar oilasi 15 nafar bolani tarbiyalash uchun oldi, keyinchalik ular haqida "Sen yetim emassan" filmi suratga olindi. Samadovlar oilasi 13 nafar yetim bolani asrab oldi. Qosimovlar oilasida 10 nafar yetim bolalarni asrab, o'z tarbiyasiga oldi. Mamlakatda evakuatsiya kasalxonalarini va yaradorlarga yordam ko'rsatish qo'mitalari tashkil etildi. Fan va san'atning tinch yo'nalishi o'zgartirildi.

1941-yilning kuzida SSSR Fanlar akademiyasi ilmiy tadqiqot institutlari Toshkentga evakuatsiya qilindi, jami 22 ta ilmiy-tadqiqot instituti, 20 dan ortiq o'quv yurtlari, bir-ikkita yirik kutubxonalar ko'chirildi. 1943-yilda O'zbekiston Fanlar akademiyasi tashkil etildi, akademiya ilmiy xodimlarining mehnati mudofaa sanoati, mashinasozlik va metallurgiyaning rivojlanishini ta'minladi, paxtaning yangi navlarini o'zlashtirish va tibbiyot rivojiga xizmat qildi. Olim adiblarning asarlari, "Front do'stlari", "Vatanga tuhfa" kabi qisqa metrajli filmlar keng targ'ib qilindi. Urushning og'ir sharoitlarida, qattiq mafkuraviy sharoitida O'zbekiston ziyolilari o'z ta'sirini davom ettirdilar[7. 45c]. Ularning ko'plari frontga ketishdi. Ular orasida O'zbekistonning taniqli olimlari – U.A. Arifov , Ya.X. To'raqulov , I.Ismoilov, X.Usmonov va boshqalar. Bundan tashqari olimlar T.N.Qori Niyozov, V.I. Romanovskiy, T.Z. Zohidov va ularning hamkasblari natijalarni tez va to'liq front va front orti ehtiyojlari uchun ishlatishga qaratilgan muammolar ustida ishladilar. Olimlarning ishi kuchaydi . Minglab o'zbeklar Qizil Armiya askariga aylanib, frontga ketdi.

Ular fashistlar Germaniyasi ustidan qozonilgan g'alabaga katta hissa qo'shdilar. Ko'plab askarlar Polsha, Frantsiya, Italiya va boshqa mamlakatlarning medallari bilan taqdirlangan[8]. Respublikada 15 ta bo'linma va brigadalar yig'ilib, jihozlandi. Jami 1 million 951 ming askar frontga ketgan. Jumladan, respublikamizdan 4555 nafar ayol frontga ketgan. Ular orasida, masalan, ko'plab askarlarning hayotini saqlab qolgan frontchi jarroh M. Ashrapova . Taniqli radio operatori R.Ibragimova, mashhur mergan Sh.Ishonto'rayeva o'z milting'idan o'q uzib, yuzlab fashistlarni yo'q qildi. Bu fidoyi ayollar oramizda yo'q, lekin nomlari xalq xotirasida abadiy yashaydi. Ulug' g'alabaga O'zbekistonning hissasi shubhasiz bo'ldi, urush qayg'usi respublikadagi har bir oilaga qattiq ta'sir qildi. – Urushning og'ir yillarida butun O'zbekiston xalqi "Hamma narsa front uchun, hamma narsa g'alaba uchun!" degan yagona maqsad bilan tinimsiz mehnat qildi. Mamlakat frontni ta'minlash uchun ishonchli kuchga aylandi.

O'zbekiston frontga juda ko'p miqdorda harbiy texnika va o'q-dorilar, oziq-ovqat, kiyim-kechak, dori-darmon va boshqa hayotiy zarur buyumlarni ishlab chiqardi va yetkazib berdi. Mamlakat urush voqealari xotirasini qadrlaydi, barcha respublikalarning g'alabaga qo'shgan salmoqli hissasini qayd etib, urush yillarida o'z respublikasi fuqarolarining ko'plab jasorat va mehnatsevarlik namunalari yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ахунбабаев Ю. Трудящиеся Узбекистана фронту. –М.: Профиздат, 1942, 39 с. –С. 17-30.

2. Зиядуллаев С.К. Промышленность Узбекистана в период Великой Отечественной войны // «Общественные науки в Узбекистане», 1985, № 5.

3. Хисамутдинова Р.Р. Великая Отечественная война (1941-1945 годы); военно-исторические очерки. –Оренбург: Изд-во ГОПУ, 2014. -476 с.

4. Чеботарева В.Г. Советский Узбекистан – арсенал фронта (1941-1945 гг.) // Победа –одна на всех (Вклад союзных республик СССР в завоевание Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.). М., 2010 С. 481-510.

5. Юрьев В.А. Эвакуация, осуществленная советским народом в период Великой Отечественной войны: интернац, аспект пробл.: дисс. канд. Исторических наук 07.00.02- Отечественная история. Москва. 1995 -174 с.